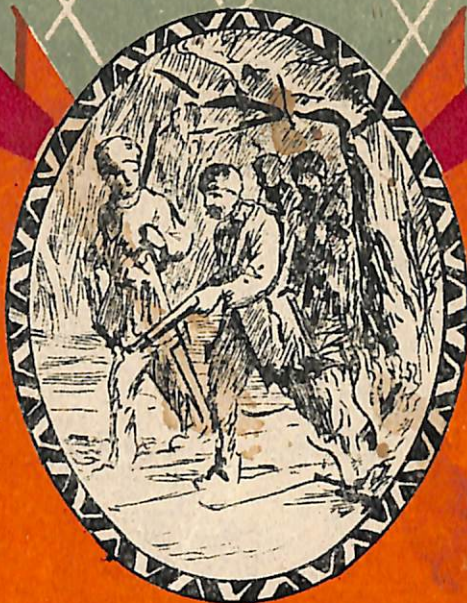

ՊԱՏՄԱՆ-ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Ա. ՖԱԴԵՅԵՎ
ԻՆՉՊԵՍ ԶՈՀՎԵՑ
ՍԵՐԳԵՅ ԼԱԶՈՆ

ՊԱՏՄԱՆ

08711
Ֆ-14

087.1

Ք-14

պ.

ԻՆՉՊԵՍ ԶՈՆԿԵՑ ՍԵՐԳԵՅ ԼԱԶՈՆ

Ռուս. 2-րդ հրատարակությունից թարգմանել

Հ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՊԵՏՅՐԱՏ

ԼԿՑԵՄ ԿԿ ԿԻՑ ՄԱՆԿԱՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1989

ԻՆՁ ԵՅԻՆ ԱՆՈՒՄ ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՎԵՆՏՆԵՐԸ
ՀԵՌԱՎՈՐ ԱՐԵՎԵԼՔՈՒՄ

1918 թվի հունվարի 12-ին գեղատեսիլ ծովախոր-
շի չուրջը բոլորած լեռների վրա փռված Վլադիվոստոկ
քաղաքի բնակիչները խարսխակայանում կանգնած
տեսան ճապոնական «Իվամի» հածանավը: Սև ծուխը
քուլա-քուլա բարձրանում էր նրա ծխնելույղներից:

Ձմեռ էր: Սառցահատները ծովախորշի սառույ-
ցը կտրել էին: Սառցաձեղքերից վարդագույն գոլոր-
շի յեր բարձրանում:

Մի քանի որից հետո «Իվամի» հածանավի կողքին
կանգ առավ անգլիական «Սուֆֆոլկ» հածանավը:

Ապրիլի 4-ին ճապոնական «Իսիդո» առևտրական
ֆիրմայի գրասենյակում, վոր գտնվում էր Վլադի-
վոստոկում, մի առեղծվածային սպանություն տեղի
ունեցավ: Անհայտ չարագործներն առանց վորհեպատ-
ճառի սպանեցին յերկու խաղաղ ճապոնացու և մեկին
եւ վիրավորեցին:

Իրականում այդ սպանությունն ամենեվին եւ
առեղծվածային չէր: Այդ վորճագործությունը կա-
տարեցին վարձված մարդասպանները, վորոնց ու-
ղարկել էին ճապոնական զենեքալները:

Ճապոնական զինվորականությունն ամբողջ աշ-
խարհում հայտնի յե նրանով, վոր նա իր համիշտակո-
ղական նպատակներին հասնելու համար չի խորշում
ամենաստոր միջոցներից: Նա այժմ այդպես է վար-
վում Չինաստանում: Նա այդպես վարվեց նաև այն
Ժամանակ. նա մարդիկ ուղարկեց հենց իրենց հայրե-

1095
39

նակիցներին սօսանելու, վորպեսզի առիթ ունենա
զինվորական դեսանտ իջեցնելու մեր ամբ:

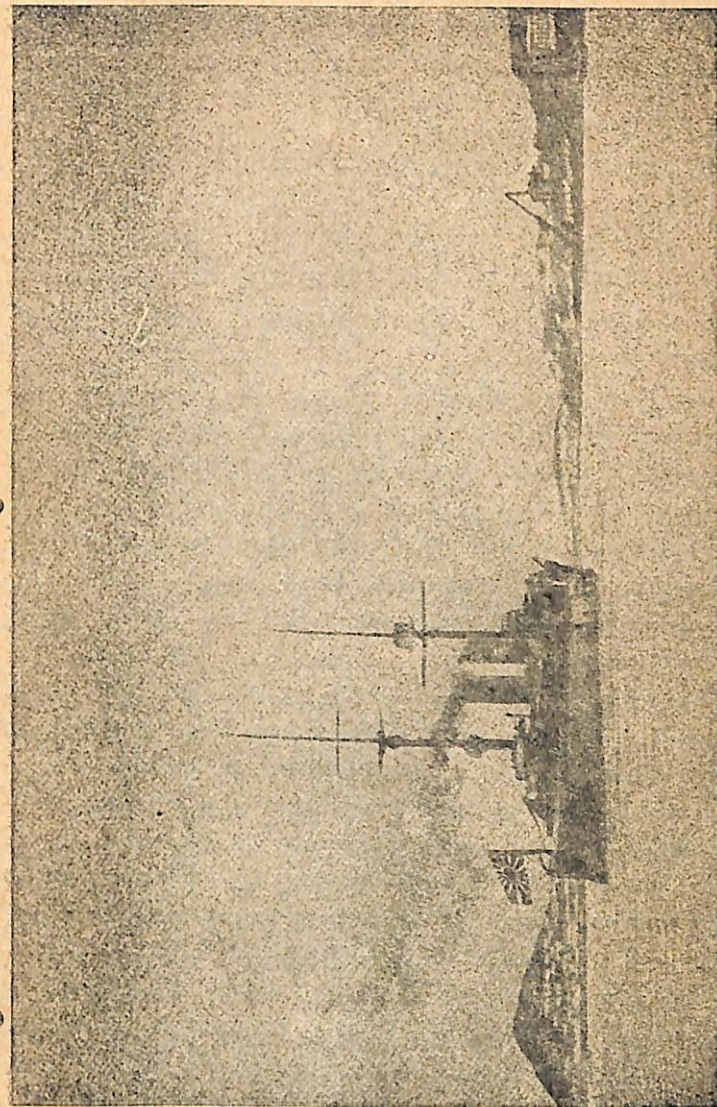
Ճապոնական եսկադրայի հրամանատարը խորհրդ-
դային իշխանությանը մեղադրում եր այն բանում,
վոր նա, իբր թե, չի կարողանում ապահովել Վլադի-
վոստոկում յեղած ճապոնական քաղաքացիների կյան-
քի ու գույքի անվտանգությունը: Հետևյալ ուրը ճա-
պոնական նավերից մակույկներ իջեցվեցին և ճապո-
նական նավաստիներն ու զինվորները քաղաքում ամ-
բիջան:

Այդ ժամանակ Սիրիերի մեծ յերկաթուղով, սկսած
Պենդայից, Ուրալի ու Սիրիերի բոլոր խոշոր քաղաք-
ների վրայով դեպի Վլադիվոստոկ եյին շարժվում
չեխոսլովակների զինված ջոկատները:

Այն ժամանակ, յերբ Ռուսաստանը Գերմանիայի
ու Ավստրիայի դեմ պատերազմ եր մղում, չեխոսլո-
վակները գտնվում եյին Ավստրիայի տիրապետու-
թյան տակ: Հասկանալի յե, վոր նրանց համար ձեռ-
նառու չեր կռվել իրենց ստրկացնող Ավստրիայի ող-
տին, ուստի և նրանք կամովին դերի եյին ընկնում
ռուսներին: Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից քիչ
առաջ գերի ընկած չեխոսլովակներից ստեղծվել եր
մեկ զինված կորպուս: Յարական Ռուսաստանի ռազ-
մական դաշնակիցները մտածում եյին այդ կորպուսն
օգնության ուղարկել Փրանսիացիներին, հարձակվող
գերմանացիների դեմ կռվելու համար: Հոկտեմբեր-
յան հեղափոխությունը խանգարեց այդ տեղափոխու-
թյունը:

Խորհրդային կառավարությունը, կատարելով բան-
վորների ու գյուղացիների կամքը, հրաժարվեց իմպե-
րիալիստների համալսարանական պատերազմին մաս-
նակցել և Գերմանիայի հետ հաշտություն կնքեց: Նա
չեխոսլովակներին առաջարկեց Վլադիվոստոկով վե-
րադառնալ իրենց հայրենիքը:

Այն ժամանակ Անգլիայի ու Ֆրանսիայի կառա-
վարությունները վճռեցին չեխոսլովակներին ոգտագոր-
ծել Ռուսաստանում, խորհրդային իշխանության դեմ:

Ճապոնական «Իվամի» քաղաքում:

Նրանք կաշառեցին չեխական հրամանատարությանը՝
չեխ զենեքալներն ու սպաներն իրենց զինվորներին
հավատացնում էյին, թե իբր՝ խորհրդային իշխանու-
թյունը պատրաստվում է նրանց վերադարձնել ավս-
տրիական բանակը, վորտեղ նրանց, պատերազմի ժա-
մանակ Ռուսաստանի կողմն անցնելու համար, մահ-
վան պատիժ է սպասում:

Խաբված չեխ զինվորները իրենց և ուստ սպիտակ
գլխաշերտերի սպաների զեկավարությամբ ամբողջ
Սիրբիրում հանդես յեկան ընդդեմ ուստ բանվորների
ու գյուղացիների: Նրանց ոգնում էյին ինտերվենտ-
ները՝ անգլիացիք, Փրանսիացիք, ճապոնացիք և
մյուսները:

Կարմիր գլխաշերտի հերոսաբար պաշտպանում
էր հայրենի յերկրի յուրաքանչյուր թիզը: Սակայն այն
ժամանակ Սիրբիրում Կարմիր գլխաշերտի սակավաթիվ
էր և վատ զինված: Աչնան դեմ ամբողջ Սիրբիրում և
Հեռավոր Արևելքում հաստատվել էր սպիտակների
իշխանությունը: Ինտերվենտներն այդ իշխանության
գլուխ կանգնեցրին ցարական հին ադմիրալ (ծովա-
կալ) Կոլչակին:

Խորհրդային Ռուսաստանը սեղմված էր ինտեր-
վենտների կրակե ողակի մեջ: Սիրբիրի կողմից սեղ-
մում էյին ճապոնական, չեխական, լեհական, անգլիա-
կան, իտալական և այլ զորքերը: Այստեղ առանձնա-
պես մեծ էր ճապոնական զորքը: Հյուսիսում՝ Արխան-
գելսկում ափ էյին իջել անգլիացիք, Փրանսիացիք և
ամերիկացիք: Հարավում՝ Ուդեսայում՝ Փրանսիացիք,
լեհերն ու հույները, Ուկրաինայում մոլեզնում էյին
գերմանական զորքերը, Բազմում՝ անգլիացիք: Նրանց
ոգնությամբ նախկին ռուսական կայսրության բոլոր
ծայրամասերում ստեղծվում էյին սպիտակ-գլխա-
շերտի կառավարություններ— Կոլչակի, Յուդենիչի,
Չայկովսկու, Պետլյուրայի, Դենիկինի, Վրանգելի,
Վրացական մենչևիկներին, հայկական զաչնակների,

Թուրքական մուսաֆաթականներ¹⁾ կառավարություն-
ները:

Այս բոլոր սպիտակ բանակներն արշավանքով
չարժվեցին գեպի կարմիր Մոսկվա:

Իսկ Վլադիվոստոկ՝ ամեն որ նորանոր ոտարե-
կըրյա զորքեր էյին գալիս: Գիշեր-ցերեկ փողոցնե-
րում սուրում էյին զինվորական ավտոմոբիլներ ու մո-
տոցիկլետներ: Զենքերը զրնգացնելով, թմբուկները
թնդացնելով, փողերը, չեփոնները, պարկազոուկներն
ու կլարներները հնչեցնելով անցնում էյին ինտեր-
վենտների այլազան խիտ զորասյուները— ճապոնա-
ցիք, չեխները, անգլիացիք, Փրանսիացիք, ամերիկա-
ցիք, իտալացիք, սերբերը, ուումինները, լեհերը:

Հրապարակներն ու փողոցները կարծես տրաքվում
էյին բազմացեղ զորամասերի զորահանդեսներից:
Նավամատուցներում ու կայարաններում դղրդոց էր,
վոր առաջանում էր ռազմական հանդերձանք բեռնա-
թափելուց ու բարձելուց: Ոտարեկըրյա վիթխարի նա-
վերը մեկնում էյին ծանրաբեռնված մեզնից հափըշ-
տակած յերկաթով, հանքով, անտառանյութով,
ձկնով:

Թերթերը հաղորդադրություններ էյին տալա-
գրում բոլշևիկյան կոմիսարների գնդակահարու-
թյունների մասին, վորոնք, վորպես թե տեղի էյին
ուներել նրանց փախուստի փորձ անելու ժամանակ,
կամ ռազմա-դաշտային դատարանի դատավճռով:

Հեռավոր Արևելք ամենից շատ զորք լցրեց ճա-
պոնիան—մինչև հարյուր հիսուն հազար մարդ: Պրի-
մորյեյի, Պրիամուրյեյի, Ամուրի ու Անգրբայկալի
բոլոր քաղաքներում ու յերկաթուղային բոլոր կայա-
րաններում ճապոնական կայազորներ էյին կանգնած:
Ճապոնական զորքերն ափ իջան նաև Հյուսիսային
Մախալինում և Ամուրի Նիկոլաևսկում:

Ճապոնիան արդեն վաղուց էր յերազում հափըշ-
տակել, իր ձեռքը գցել հեռավոր Արևելքը, վոր հա-

1) Հակահեղափոխական կուսակցություններ վրաստանում,
Հայաստանում և Ադրբեջանում:

բուստ եւ ածուխով, նավթով, հանքով, փայտանյութով, ձկնով, ինչպէս եւ ամբողջ Սիբիրը՝ մինչեւ Ուրալ: Սակայն նա այդ բանը բացարձակ կերպով անել չէր կարող: Մյուս պետութիւնները, հատկապէս Ամերիկան, վախենում էին, թէ այդ Ճապոնիային, իրենց համեմատութեամբ, չափից ավելի կուժեղացնի: Այդ պետութիւններն իրենք եւ յերազում էին վորեւէ ոգուտ քաղել մեղանից:

Ճապոնիան գիտեր այդ տրամադրութիւնները: Նա վորոշեց խորամանկութիւն անել. ձեռնարկ, թէ ինքը մի կողմ ե քաշվել, բայց միեւնոյն ժամանակ բոլորից շատ կողոպտել: Սպիտակ-գվարդիական թափթփուկներից նա ընտրեց յերկու կապը կտրածները՝ Զիտայում ատաման Սեմյոնովին եւ Սարարովսկում՝ ատաման Կալմիկովին: Գործիք դարձած այդ յերկու մարդիկ սկսեցին իրենց ներկայացնել վորպէս «ռուսական» սպիտակ իշխանութիւն, սակայն ամեն ինչ անում էին Ճապոնիայի հրահանգներով: Ճիշտ այնպէս, ինչպէս այժմ անում ե ճապոնացիների կողմից հափշտակված Մանջուրիայում նրանց նստեցրած Պու ի կայսրը:

Վորպեսզի բոլորը պարզ պատկերացում ունենան այդ ատամանների մասին, խոսք տանք ամերիկացի գէներալ Գրեվսին:

Գրեվսն ինքն եւ պայքարում եր բոլշեւիկների դեմ: Նա հեռավոր Արեւելքում ամերիկական ինտերվենտական զորքի պետն եր: Բայց, ահա թէ նա ինչ ե գրում, որինակ, ատաման Սեմյոնովի մասին.

«Սեպտեմբերին ինձ մոտ յեկավ Սեմյոնովը, վորը հետադարձ հանդիսացավ մարդասպան, կողոպտիչ եւ ամենաանուղղելի մի սրիկա: Սեմյոնովին պահում եր Ճապոնիան: Նա վոչ մի համոզմունք չուներ, բացի այն գիտակցութիւնից, վոր իրեն անհրաժեշտ ե գործել Ճապոնիայի հրահանգներով: Նա շարունակ մնում եր ճապոնական զորքերի տեսողաչառում, նա այդպէս եր վարվում, վորովհետեւ, յէթե Ճա-

պոնիայի աջակցութեան վրա չհենվեր, մի շարաթ ել չէր կարող դիմանալ»:

Ահա թէ նույն գէներալ Գրեվսն ինչ ե գրում ատաման Կալմիկովի մասին.

«Սարարովսկում յես առաջին անգամ հանդիպեցի այդ նշանավոր մարդասպանին, ավագակ ու կապը կտրած Կալմիկովին: Կալմիկովին ամենածայրահեղ սրիկա յեր, վորպէսին յես յերեւիցե հանդիպել եմ: Յեւ յես լրջորեն մտածում եմ, վոր յէթե մարդ ուշի ուշով թերթի բառարանը, նայի զանազան վոճրագործութիւններ ցույց տվող բոլոր բառերը, ապա հազիվ թէ գտնվի այնպիսի վոճրագործութիւն, վոր Կալմիկովը գործած չլինի... Սեմյոնովի ու Կալմիկովի զինվորները, գտնվելով ճապոնական զորքերի պաշտպանութեան տակ, հեղեղում էին յերկրը վայրի գազանների պէս, կոտորում ու կողոպտում էին ժողովրդին»:

Սեմյոնովի բանտում տեղի ունեցած մահապատիժներին ականատեսներից մեկը գրում ե.

«Կոտորում էին բաւում... Այդ, ի հարկե, արվում եր գիշերը... Նրանց, վորոնց թրերով էին կոտորում, մեռնելուց հետո տանում էին Խնդդու գետը սառույցի ճեղքով ջուրը գցում, իսկ ում վոր գնդակահարում էին, գնդակահարելու համար տանում էին բլուրի գլուխը, սպանում ու թողնում, վոր գայլերը հոշոտեն: Սակայն քչերին էին գնդակահարում. վամպուշտն ամսոսում էին, իսկ թրով կոտորելուց մեծ բավականութիւն էին ստանում... Այսպէս, ձերբակալվածներից մեկը, շատ առողջ մի մարդ, չնայած այն բանին, վոր նրան սոսկալի ուժով խփեցին թրի տափակ կողմով, լուռ մնաց: Այն ժամանակ սկսեցին ահագին մահակներով խփել նրա գլխին, նա չդիմացավ ու գոռաց: Դրանից հետո դահիճ Նավրոզսկին սկսեց ավինի ծայրով նրա կուրծքը ծակծակելով գրել «բոլշեւիկ-կոմունիստ» բառերը: Այդ գործը վերջացնելուց հետո նա ծակծակած կրծքին ինչ-վոր բան քսեց, վորից նրա կուրծքն անմիջապէս ուռավ»:

Կալմիկովի ձեռքից ազատված մի ուրիշ ականատես պատմում ե.

«Ինձ նետեցին մի վանդակի մեջ: Այդ վանդակներից մե-

բաժանչյուրի մեջ 12 մարդ էր նստած... Սոսիայի նեղվածք
այդ վանդակում իրար սեղմած, վոտարորիկ, միայն սպի-
տակեղեն հագններին նստած էյին դեռևս կենդանի ընկերնե-
րը... Ձեր անցնում մի ժամ, վոր վորեն մեկին վանդակներից
դուրս չբերեն և բոլորի աչքի առաջ տանջանքների չենթար-
կեն: Անհաշիվ ծեծում էյին յեղան ջղերից սխառաստօծ
մարակներով, ապա ծեծած տեղերին յեռացող ջուր լցնում ու
վրան աղ ցանում: Վանդակներում մեռելահոտ էր կանգնած,
մարմնի կտրտած տեղերը թարախակալում էյին ու վորդնում:
Ձերբակալվածներին վորպես սնունդ տրվում էր տաք ու աղի
ջուր, բոլորը տանջվում էյին անտանելի ծարավից և պատ-
րաստ էյին մի կաթիլ ջրի համար մեռնելու...»

Յեվ ահա, այդ հրեշներին, մարդկային կերպա-
րանքը կորցրած այդ անձանց ճապոնիան նստեցրել
էր վորպես Հեռավոր Արևելքի բանվորներին ու գյու-
ղացիներին «կառավարողներ»:

Ասենք, հենց ինքը՝ ճապոնական զինվորականու-
թյունն էլ իրենն ավելի լավ չէր պահում:

Նույնիսկ մեր թշնամին՝ անգլիական գնդապետ
ինտերվենտ Ուորդը չկարողացավ թաղցնել սոսիայի
ճշմարտությունը ճապոնական ինտերվենտների մասին:

Նա գրում էր.

«Նրանք ծայրահեղ արհամարհանք էյին գրում դեպի ուռս
ժողովուրդը: Նրանք այդ թշվառ մարդկանց ցած էյին նետում
գնացքների բաց վազոններից, գործի դնելով իրենց հրացան-
ների խզակիցներն ինչպես տղամարդկանց, այնպես էլ կա-
նանց նկատմամբ, նրանց հետ վարվում էյին ճիշտ այնպես,
ինչպես նվաճված հոտենտոտների ցեղի հետ»¹⁾:

1) Հոտենտոտները հարավ-աֆրիկական մի ժողովուրդ է,
վոր յեվրոպացիների կողմից ստրկացնելու հետևանքով մասամբ
վոճեցացել է, մասամբ խառնվել ուրիշ ցեղերի հետ: Յեվրոպացիք
հոտենտոտներից խլել են նրանց պատկանող հողերն ու հարստա-
թյունները և վաստորեն նրանց դարձրել են իրենց ստրուկները:

Որինակ՝ Սվիյագինո կայարանում ճապոնացիք
ձախել էյին այսպիսի մի հրաման.

Ռուս քաղաքացին ճապոնացիների կողով ափցնելիս անպայման
պետք է նրանց գլուխ տա՝ ձեռքը գլխարկի կովարին մոտեցնելով
կամ գլխարկը վերցնելով:

Ձգպատակվելու ամեն մի փորձի համար ճապոնա-
կան զինվորականությունը հրդեհում էր ամբողջ գյու-
ղեր: Այսպիսով հրդեհեցին Ամուրի մարզում իվանով-
կա գյուղը: Կրակից ու զանազան տանջանքների յեն-
թարկվելուց իվանովկայում զոհ՝ դնացին մոտ յերեք
հարյուր մարդ, վորոնց մեջ կային նաև կանայք ու
յերեխաներ: Նողկալի մարդատապանները չխնայեցին
նույնիսկ ծերերին. զոհվածների մեջ մեկը բոլորովին
զառամյալ ծերունի յեր—96 տարեկան, իսկ մեկը
խուլ ու համր էր:

Այդ գյուղում ճապոնացիք յերեսուն գյուղացու
քչեցին շտեմարանը ու կրակ տվին: Մարդիկ սկսեցին
կենդանի—կենդանի այրվել: Ռսերի անասելի լարումով
այդ նահատակները ձեռքերով բարձրացրին շտեմա-
րանի տանիքը: Գերանների մեջ յերեվացին այլան-
դակված դեմքեր՝ այրվող մաղերով ու մորուքներով:
Քայց բոլորին, ովքեր փորձում էյին դուրս պրծնել
այնտեղից, ճապոնացիք հնձեցին գնդացիքով:

Ի հարկե, այս բոլոր դադանությունների համար
մեղավոր են ճապոնական կապիտալիստները, բարոն-
ները, սպաները: Նրանք ճապոնական խավար գյուղա-
ցու գլուխը չչմեցնում էյին բոլշեվիկների մասին հո-
րինած ամեն տեսակ ստերով և իրենց զինվորներին
բռնի ուժով քշում մեր դեմ:

Մեր յեղբայրները՝ ճապոնացի կոմունիստները,
ստալավոր բանվորները պայքարում էյին ինտերվեն-
ցիայի դեմ: Քիչ հուզումներ չէյին լինում նաև ճապո-
նական զինվորների մեջ, վորոնք չէյին ցանկանում
կոտորել իրենց յեղբայրներին՝ ուռս բանվորներին ու
գյուղացիներին:

Սակայն ճապոնական զինվորականութիւնն այդպիսի զինվորներին զինաթափ եր անում ու կոտորում: Ճապոնական զինվորականութիւնը «բոլշեւիկյան վարակից» ավելի յեր վախենում, քան կրակից ու յերկրաշարժից:

Կեղեքելով աշխատավորութեանը՝ Ճապոնիան ըսկըսեց իր ձեռքը գցել մեր ժողովրդական հարստութիւնը:

Ճապոնական արդյունաբերողներն սկսեցին անարգել կերպով ձուկ վորսալ մեր բոլոր ծովերում, սկսած Վլադիվոստոկից մինչև Կամչատկա, ինչպես և Ամուր գետում: Մեր նշանավոր հեռավոր-արեւելյան տառետի վորսի մեծ մասը նրանք փոխադրում էին Ճապոնիա: Ճապոնական արդյունաբերողները կողոպտում էին մեր անտառային հարստութիւնը: Նրանք ամեն տարի վիթխարի քանակութեամբ, մոտ մեկ միլիոն խորանարդ Փուտ փայտեղեն էին արտահանում Հեռավոր Արեւելքից Ճապոնիա:

Նրանք կապարի անվան տակ հափշտակեցին մեր ածխահանքերը, յեկաթահանքերն ու վոսկու հանքերը:

Նրանք ամբողջապես հափշտակեցին Հյուսիսային Սախալինը, վոր հարուստ է նավթով ու ածխով:

Թաթարական նեղուցում, Սախալինի հյուսիսային ծայրի և Ամուրի գետաբերանի արանքում գլտնըվում են Ուղդ, Լանդը և Կեվոս կղզիները:

Այդ կղզիներում ապրում է նիվխի ժողովուրդը: Այդ կղզիները ևս, իրենց հիւանալի ձկնարաններով, հափշտակեցին ճապոնացիները:

Այո, ահա թե մեր ժողովուրդն ինչպիսի վիթխարի զոհեր տվեց ու զրկանքներ կրեց ճապոնական ինտերվենցիայի հետեանքով:

Պաշտօնակների կողմը նապոմակամ գորհերի հետ՝ Հեռավոր Արեւելքում:

Այժմ բոլորը գիտեն, Վոր մեր սոցիալիստական հայրենիքի դեմ սկսած կապիտալիստների համաշխարհային արշավը վերջացավ նրանց խայտառակ պարտությամբ և ուստի սպիտակ-զվարդիականների լիակատար ջախջախումով:

Թշնամու դեմ մղած մարտերում ստեղծվեց ուսմարացավ մեր անաբարտելի կարմիր բանակը: Նա սկսեց մեկը մյուսի հետևից դուրս մղել կոլչակին, Դենիկին, Յուդենիչին, Վրանգելին, սպիտակ լեհերին և բոլորին, ովքեր կային աշտուղ: Յեթե մի վորեւե ուղմաճակատում գրությունը ծանրանում էր, Լենինն աշտուղ էր ուղարկում իր հավատարիմ աշակերտին՝ աննկուն Ստալինին: Յեվ արիագիրտ Ստալինը, վոր մինչ այդ յերբեք զինվորական չէր յեղել, միշտ էլ կարողանում էր բեկում ստեղծել, և կարմիր բանակը ջախջախում էր թշնամուն: Մարտերի հրի մեջ կոմիւնիստ էյին ամբողջ աշխարհին հայտնի մեր բանվորագյուղացիական զորավարները՝ մարշալներն ու հրամանատարները և նրանց մեջ՝ ամբողջ ժողովրդի կողմից սիրված՝ առաջին կարմիր բանակայիւններից առաջինը, Լուզանսկի փականագործ Կլիմ Վորոշիլովը:

Անգլիացի զնդապետ Ուորդը մի բանում խիստ սխալվեց. մեր հայրենիքի բանվորներն ու գյուղացիները ամենեւին չնմանվեցին նվաճված հոտենառուների յեղին:

Բոլշեւիկների կուսակցության ղեկավարությամբ Հեռավոր Արեւելքի բանվորներն ու գյուղացիները պարտիզանական համառ կռիվ մղեցին սպիտակների ու ճապոնացիների դեմ:

Անանցանելի լեռներում ու անառներում էյին ստեղծվում պարտիզանական այդ մարտական ջոկատները: Ձմեռվա սառնամանիքին ու ամառվա ջոգին, ձյունի ու անձրեւի տակ, յերբեմն առանց մի կտոր հացի, խաղողի տերեւներով, սոււկերով, յեղենու կոծոծ-

ԸՆԿԵՐ ՍԵՐԳԵՅ ԼԱՊՈ

ներով օնվելով եյին արշավում խիղախ պարտիզանները: Նրանք անակնկալ կերպով հարվածում եյին թշնամու թիկունքին, ավերում յերկաթուղիները, պայթեցնում սպիտակներով ու ճապոնացիներով լեցուն գնացքները: Ծովամերձ մարզի պարտիզանական հրամանատարների մեջ, վորպես բոլորի կողմից ճանաչված առաջնորդ, աչքի յեր ընկնում նշանավոր բոլշևիկ Սերգեյ Լազոն:

Ինձ՝ սույն գրքույկի հեղինակիս վիճակվեց Սերգեյ Լազոյի հետ ծանոթանալ 1919 թվի փետրվարին: Այդ ժամանակ Լազոն աշխատում եր ընդհատակյա, Վլադիվոստոկ քաղաքում:

Յես աշխատում եյի վորպես կուսակցության շարքային անդամ, կատարելով ամեն տեսակ մանր հանձնարարություններ: Ինձ հայտնի յեր, վոր կա այդպիսի մի խոշոր աշխատող՝ Սերգեյ Լազոն, վոր մյուս բոլշևիկներին՝ Հուրեմանի ու Ռայեվի հետ ապրում ե Վլադիվոստոկի մոտ մի ձմեռանոցում, անտառի մեջ:

Նրա մասին շատ հետաքրքրական պատմություններ եյին անում:

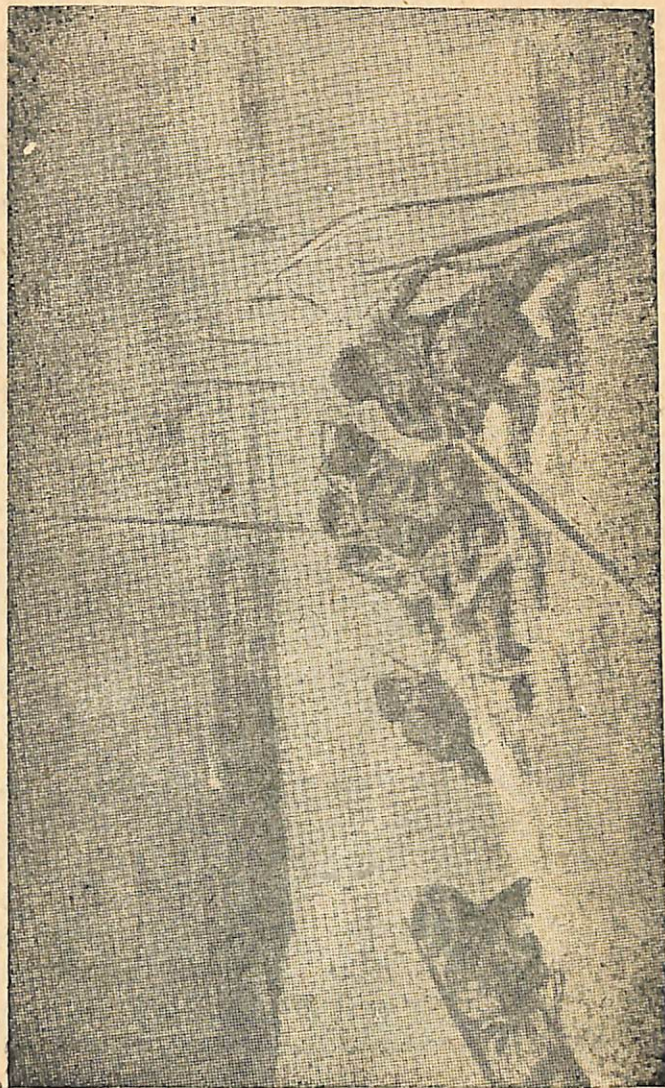
Մի անգամ նա ձմեռանոցից դուրս յեկած ելինում և յերկար ժամանակ—մի քանի սր չի վերադառնում: Նրա ընկերներն արդեն սկսում են հուզվել: Յեվ հանկարծ, անսպասելի կերպով լսում են, վոր անտառում ճրթճրթոց ե լսվում և ինչ—վոր մեկը յերգում ե: Այդ Լազոն ե լինում, վոր գալիս ե մի ծանր վառարան շալակին ու յերգում ե.

Յրտից յես չեմ վախենում,

Վառարանին եմ կաշում...

Պարզվում ե, վոր նա վառարանը դուրս ե քաշել յերկաթուղուց, հենց սպիտակների քթի տակից: Այ թե ուրախանում են նրա ընկերները: Չե՞ վոր ձմեռանոցում խիստ ցուրտ եր նրանց համար:

Յեվ ահա, փետրվար ամսին ինձ հանձնարարեցին հին բոլշևիկ Դեմիդին իր բնակարանից առաջնորդել գեպի բանվորական ավան, վորտեղ նա թաղնվում եր մի յերկաթուղային բանվորի բնակարանում. այդ

Պարտիզանները և Սերգեյ Լազոնը

844
39

բանվորը ևս բողբոջեց երև կոչվում էր «քեռի Միտյա»։
Դեմքը ծագումով ուրիշ տեղացի յեր և Վլադիմիր-
տոկի տեղադրութիւնը չգիտեր։

Դեմքին յես առաջնորդում էյի ուշ յերեկո-
յան։ Բաժանան ցուրտ էր։

Քեռի Միտյան ղրաղեցնում էր մեկ սենյակ, իր
մի ընկերոջ հետ, վորը նույնպէս բողբոջեց եր ու յեր-
կաթուղային։

Յերը մենք նրանց մոտ յեկանք, սենյակում արդեն
մեծ բազմութիւն կար։ Յես շատ հին բողբոջեցիների
ճանաչում էյի դեռ չեխտարովակների ապստամբութիւ-
նից ել առաջ։ Չնայած սոսկալի մորուքներին, վորոն-
ցով յես տեսա նրանց, այնուամենայնիւ իսկույն ճա-
նաչեցի Գուրեմանին, Ռայեմիլին և մյուսներին։

Սակայն յես հատուկ ուշադրութիւն դարձրի
մի տղամարդի ղեմքի վրա։ Դա բարձրահասակ, ամ-
բակազմ մի մարդ էր, վորն, ըստ յերեույթին, Ֆիզի-
կական մեծ ուժի տեր էր։ Յերիտասարդական սև, դան-
դուր մորուք կար նրա թուխ ղեմքին։ Նրա խոշոր աչ-
քերը փայլում էյին խելացիորեն։ Ունենալով այդպիսի
բացառիկ արտաքին, նա ինձ դարձացրեց իր արտա-
կարգ համեստութեամբ, նույնիսկ զսպամտութեամբ։
Սակայն նրա ձայնը վճռական էր, ուժեղ և կարծես չեր
սազում նրա զսպամտութեանը։ Նա փոքր ինչ ղաղա-
սում էր¹⁾, բայց այդ նրա ձայնին մի առանձին գրավ-
չութիւն էր տալիս։

Պարզվեց, վոր քեռի Միտյայի բնակարանում հա-
վաքվել է բողբոջեցիների բնդհատակյա կոմիտեն։ Բայց,
այ դժբախտութիւն, ինձ չեր կարելի այնտեղ մնալ։
Ընդհատակյա աշխատանքի պայմաններում հար-
կավոր է լինում շատ բան գաղտնի պահել կուսակցու-
թեան շարքային անդամներից։ Դնալ ել չեյի կարող-
չե՞ վոր նիստից հետո յես պետք է Դեմքին հետ տա-
նեյի։ Իսկ Դեմքի գր հետու յեր ապրում—քեռի Միտյա—

¹⁾ Ղաղասէ՛, նշանակում է խոսելիս զ հնչյունը արտասա-
նել գ-ի նման։

Դեմքի և Միտյայի հետ խորհուրդներ

յի բնակարանից մի վեց կիլոմետրի վրա: Բոլորը կարծես փակուղու մեջ ընկան: Իմ հորեղբոր վորդի Իգոր Սիբիրցևն ինձ առաջարկեց դուրս գնալ փողոց և այնտեղ սպասել, բայց ցուրտ էր:

Այստեղ մի բոլշևիկուհի, վոր բարեսիրտ ու սքանչելի ընկեր էր, ասաց.

— Իսկ ի՞նչ կլինի, յեթե մենք նրան պառկեցնենք քնուի Միտյայի անկողնում և կուսակցական դիսցիպլինայի կարգով ստիպենք քնել:

Այս առաջարկությունը բոլորին ել շատ դուր յեկավ: Ինձ պառկեցրին քնելու: Յես պառկեցի յերեսս դեպի պատն արած և, իհարկե, վոչ մի բոլե չքնեցի, այլ լսեցի ամբողջ ժողովը:

Այստեղ յես լսեցի Սերգեյ Լազոյի զեկուցումը: Պետք է ասել, վոր այդ զեկուցումն ինձ հիացրեց: Մինչ այդ յես շատ զեկուցումներ էյի լսել: Բայց Լազոն խոսում էր շատ պարզ, հակիրճ ու վորոշակի: Ինձ թվում էր, թե նա կարդում է: Յես պառկած էյի յերեսով դեպի պատը և նրա շարժ ու ձևերը տեսնել չէյի կարող, լսում էյի միայն ձայնը: Սակայն իմ ամբողջ կյանքում յես չմոռացա այդ ձայնը:

Յերկու-յերեք ամիս հետո յես Սերգեյ Լազոյին հանդիպեցի արդեն պարտիզանական ջոկատներում, ծովամերձ մարզի Սուչանի շրջանում:

Այժմ Սերգեյը հագած ուներ զինվորական շինեկ, հագուստ ու կոշիկներ, վորոնցից նա չբաժանվեց մինչև մահը:

Նա զարմանալի քաջասիրտ էր: Կովի մեջ, յերբ չորս կողմը գնդակներն էյին սուլում, նա յերբեք իր տանասրտությունը չէր կորցնում: Նա իրեն այնպե՞ս էր պահում, կարծես իր համար վոչ մի վտանդ չկար: Վոչ վոք չէր կարողանում Լազոյի պես թշնամուն խաբել, անցնել նրա թիկունքն ու շրջապատել:

Հաղթանակի ժամանակ նա յերբեք չէր գոռոզանում, իսկ դժվարին բոլեներին ամենևին չէր վհագավում:

Բնությունը նրան ոժտել էր բազմապիսի տա-

Գրառ 4 սույն կտրված է

ղանդներով: Նա հիանալի շախմատիստ էր, մաթեմատիկոս, լավ հասկանում էր գյուղատնտեսությունը, հետաքրքրվում էր բժշկականությամբ: Յեվ հեռավոր Արևելքի բոլոր աշխատավորները հիշում են նրա արտասովոր համեստությունը, վորի վրա յես ուշադրություն դարձրի իմ առաջին հանդիպման ժամանակ:

Ճիշտ այն ժամանակ, յերբ Լազոն գնաց պարտիզանություն, նրա կինը՝ Ուզան, վոր նույնպես բոլշևիկ էր, մի աղջիկ ունեցավ: Յերկար ժամանակ Լազոն չէր կարողանում կնոջը հանդիպել և իր փոքրիկ աղջկան տեսնել: Վերջապես կինը փախստականի կերպարանքով, կուսակցական հանձնարարություններով գնաց մի գյուղ, վոր գտնվում էր սպիտակների ձեռքում: Սերգեյ Լազոն դադարի մտավ այդ գյուղը և գտավ այն խրճիթը, վորտեղ ապրում էր իր կինը: Կինը կարողացավ նրա բոլոր խցիկել աղջկա լուսանկարը: Յերբ Լազոն դուրս գնաց, Ուզան ևս խրճիթից դուրս յեկավ ու սկսեց քայլել շավղով, հույս ունենալով, թե Լազոն մի վորևէ տեղ իրեն սպասելիս կլինի: Յեվ իսկապես, նա թիկերի մեջ կանգնած լուցիկի յեր վառում ու դիտում էր աղջկա նկարը: Նրա դեմքին յերջանկություն էր փայլում:

Նրանք հրաժեշտ տվին: Հենց մյուս օրը Սերգեյ Լազոն կռիվ գնաց: Նա հեղափոխությանն էր տալիս իր ամբողջ կյանքը, իր ամբողջ անձը: Իր այդ հատկությունների համար նա վայելում էր գյուղացիների ու բանվորների անսահման սերը:

Հեռավոր Արևելքի, աշխատավորության ապրտամբությունը, վորին դեկավարում էին բոլշևիկները, տապալեց ատաման Կարմիրկովի իշխանությունը: 1920 թվի հունվարի 31-ին պարտիզանները գրավեցին Վրադիվոստոկը, ապա՝ շուտով նաև Սարարովսկը: Ատաման Սեմյոնովն ելի մի վորոշ ժամանակ գիմացավ Զիտայում, սակայն ինտերվենտների մեծամասնությունը հասկացավ, վոր դործը տանուլ տրված

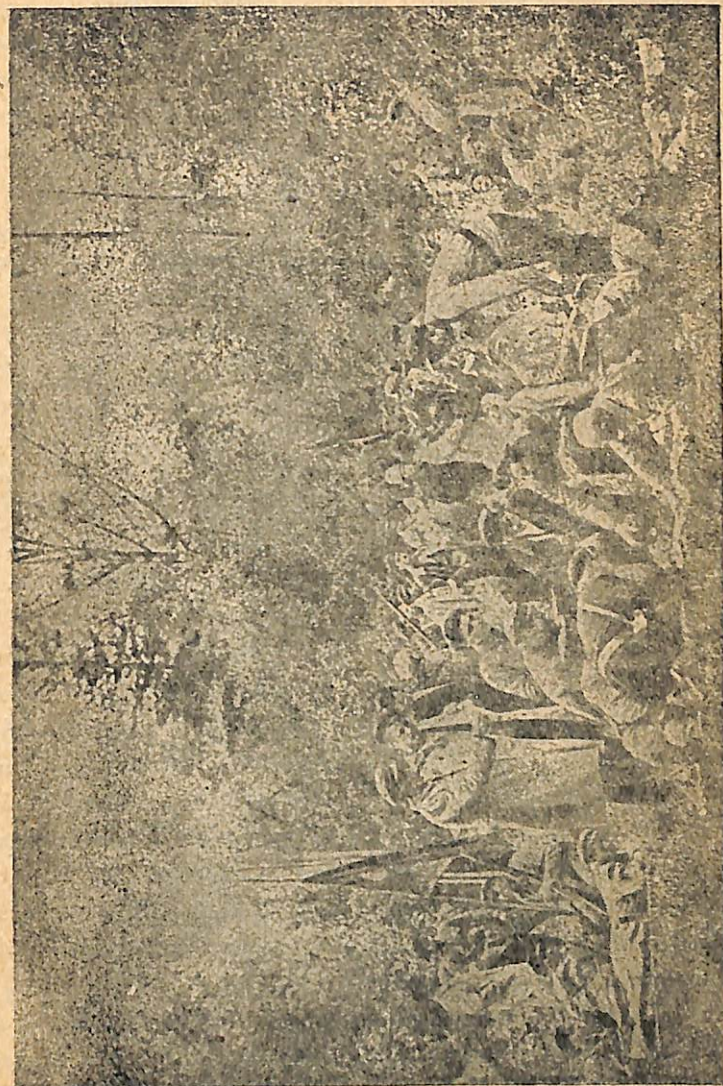
Դանդաղացի զինվորական

ե և պոչները քաշեցին: Մնացին միայն ճապոնացիք:

Պարտիզաններն այնքան մեծ ուժեր չունեին, վոր կարողանային ճապոնացիներին ևս ստիպել հեռանալ Հեռավոր Արևելքից: Այնպիսի դրուժյուն ստացվեց, վոր ծովամերձ մարզի խոշոր քաղաքներում կանգնած եյին միաժամանակ և՛ մեր կարմիր կայազորները, և՛ ճապոնական կայազորները: Ճապոնական ուժերի հրամանատար գեներալ Ոոյը հայտարարեց, թե ճապոնացիք այլևս չեն խառնվելու ռուսական գործերին, սակայն, ինչպես հետո պարզվեց, ճապոնական գեներալը կրկին ու կրկին անգամ խաբեց աշխատավորությանը:

1920 թվի ապրիլին, մի գարնանային մառախլապատ գիշեր ճապոնական զորամասերը զավաճանաբար հանկարծակի հարձակվեցին մեր կայազորների վրա: Ամբողջ գիշերը կարմիր բանակայիններն առյուծների նման կռվում եյին նենգ թշնամու դեմ: Սակայն ճապոնացիք ավելի բազմաթիվ եյին, նրանք ավելի լավ եյին զինված: Կարմիր զորամասերն ստիպված յեղան նահանջել:

Այդ գիշեր, ապրիլի 4-ի լույս 5-ի գիշերը ճապոնացիներին գերի ընկավ Պրիմորյեյի Կարմիր բանակի հերոս հրամանատար Սերգեյ Լազոն: Նրա հետ միասին գերի ընկան Ռազմական խորհրդի անդամ, իր ընկերներ՝ Վսեվոլոդ Սիրիրցեվը և Լուցկին: Լազոն, Սիրիրցեվն ու Լուցկին անհետ կորան: Աշխատավորության բուռն բողոքներին անարդ արնախում գեներալ Ոոյը պատասխանում էր, թե ինքը Լազոյի մասին վոչինչ չգիտի: «Լազոն, Սիրիրցեվն ու Լուցկին յերբեք գերի չեն յեղել ճապոնացիների մոտ», պատասխանում էր նենգավոր գեներալ Ոոյը: Անպատկառ սո՛ւտ: Լազոյին գերության առաջին օրերը տեսել էր վորպես ծանոթ յեկած նրա կինը: Սիրիրցեվին այցելել էր նրա հայրը: Շատ տարիներ հետո միայն, կաթիլ առ կաթիլ հավաքելով մի շարք վկաների ցուցմունքները և համադրելով փաստաթղթերը՝ հնարավոր յե-

Պարտիզանական դուրս գալուց առաջ:

զավ պարզել Լազոյի ու նրա ընկերների վողբերգական վախճանի ամբողջ ճշմարտութիւնը:

Այդ այդպէս է յեղել:

Մի մութ ու խավար գիշեր Ուսուցչի կայարանը մտավ ճապոնացիներով լիքը մի զինվորական գնացք: Կառամատուցում նրան դիմավորեց սպիտակ-զվարդեիականների մի խումբ: Մի ջերմավազոնից ճապոնացի զինվորները դժվարութեամբ դուրս քաշեցին յերեք հատ մեծ պարկ և հանձնեցին Կոլչակի բանակից մնացած սպիտակ բանդիտներին: Պարկերի մեջ ինչ վոր բաներ էլին չարժու: Սպիտակ զվարդեիականներն այդ պարկերը քարշ տվին դեպի յերկաթուղու փակուղին, վորտեղ կանգնած էր ջեռուցած շոգեքարշը:

Նրանք կուլիտ կերպով շոգեքարշի բրդադէղին հրամայեցին հեռանալ: Մեքենավարն ինչ վոր վատ բանի հոտ առնելով՝ թագնվեց սլաքավարի տնակի հետեւը, վորտեղից նա տեսնում էր շոգեքարշի ներսը:

Սպիտակները պարկերը քարշ տվին շոգեքարշի մեջ: Խմբի պետը թրով պատռեց պարկերից մեկը, վոր ամուր բռնել էլին մյուս սպիտակ-զվարդեիականները և շոգեքարշի հնոցի լույսով մեքենավարը ճանաչեց Սերգեյ Լազոյին:

Սերգեյ Լազոն վտռերն ու ձեռքերը կապկալած վերջին կովի բռնվեց ստոր մարդասպանների հետ: Բռնելով նրա վտռերից ու իրանից՝ սպիտակներն սկսեցին նրան հրել դեպի շոգեքարշի հնոցը, սակայն Լազոն կապկալած ձեռքերով հենվել էր հնոցի յեղրին: Սպիտակները չէին կարողանում հաղթահարել այդ հսկային:

Այն ժամանակ նրանցից մեկը մի քանի անգամ նազանով խփեց Լազոյի գլխին: Լազոն գիտակցութիւնը կորցրեց և նրան գցեցին հնոցի մեջ:

Լազոյի դեմ մղած պայքարը հոգնեցրեց դահիճներին: Մյուս ընկերներին, վորոնք, ինչպէս արդեն կարող ենք յենթադրել, Սիրիւրցեւն ու Լուցկին էլին, նրանք գնդակահարեցին հենց պարկերի մեջ և նույնպէս նետեցին հնոցը:

Մեքենավարը սոսկումից յերերալով, փախավ մահապատժի այդ սոսկալի վայրից:

Այսպէս զոհվեց Հեռավոր Արևելքի պարտիզանների սիրելի հերոս Սերգեյ Լազոն:

Սերգեյ Լազոն զոհվեց, սակայն այդ չփրկեց աշխատավոր ժողովրդի թշնամիներին: Ելի յերկու տարի տեւեց կյանքի ու մահվան արյունահեղ պայքարը ճապոնական ինտերվենտների ու սպիտակ զվարդեիականների դեմ: Հեռավոր Արևելքի աշխատավորութեանն ոգնութեան յեկավ մեր անպարտելի Կարմիր բանակը:

Տեղի ունեցան Վոլոչայեվի ու Սպասսկու անմոռանալի մարտերը, վորոնց մասին յերգեր են յերգվում:

1922 թվի հոկտեմբերի 25-ին մեր հայրենի հողում այլևս վոչ մի ճապոնական զինվոր չմնաց: Վլադիվոստոկ մտան Կարմիր բանակի զորամասերը, վորոնց աշխատավորութիւնը խանդավառութեամբ դիմավորեց: Հեռավոր Արևելքը, յերկրի այդ մարգարիտը դարձավ մեր հայրենիքի անբաժան մասը:

Իսկ 1925 թվին ճապոնացիք հարկադրված յեղան հեռանալ նաև Հյուսիսային Սախալինից:

Մարդկութեան հանճարը, ամբողջ աշխարհի աշխատավորութեան առաջնորդ, ուսուցիչ ու բարեկամը, մեր մեծ Ստալինը Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներին առաջնորդեց դեպի նորանոր հաղթանակներ: Յեւ անճանաչելիորեն կերպարանափոխվեց մեր սիրելի հայրենիքը:

Մեր յերկրի ժողովուրդները համառ աշխատանքով ու սլաքարով ստեղծեցին աշխարհում չտեսնված սոցիալիզմի հասարակարգ, հասան ԽՍՀՄ տնտեսական հզորութեան, նրա անկախութեան կապիտալիստներից: Հզոր Կարմիր բանակը պաշտպանում է մեր սահմանները: Հեռավոր Արևելքյան Հատուկ բանակի ուժը գիտե ամբողջ աշխարհը: Այժմ վոչ մի թշնամի չի կարող անցնել մեր հայրենիքի սրբազան սահմաններից:

Կյանքը դարձել է ազատ, ունեւոր ու յերջանիկ:

Ազատ ու ցնծալից են աճում պատանիներն ու յերեխա-
ները մեր սոցիալիստական յերկրում:

Նշանակում ե՛՛ իդուր չեն զոհվել այնպիսի մար-
դիկ, ինչպիսին եր Սերգեյ Լազոն: Սորհրդային Միու-
թյան հերոսները, ընկերներ Չկալովը, Բայդուկովը
և Բեկյակովը անվայրեջք թուչք գործեցին Մոսկվայից
Արկտիկայի վրայով մինչև Ուղե կղզին, վոր Ամուրի
Նիկոլաևսկ քաղաքի մոտ ե: Ի պատիվ այդ թուչքի՝
Ուղե կղզին վերանվանվել ե Չկալով կղզի, հարեման
Լանգր կղզին՝ Բայդուկով կղզի և Կեվոս կղզին՝ Բեկ-
յակով կղզի:

Մեր Ստալինը յերկիրը հասցրեց տեխնիկայի
այնպիսի բարձր մակարդակի և դաստիարակեց այն-
պիսի մարդիկ, վոր այժմ մենք կարող ենք Մոսկվա-
յից առանց վայրեջքի թռչել այդ հեռու-հեռավոր
կղզիները: Յեթե պահանջվի, Ստալինի կոչով մենք
կարող ենք թռչել և կթռչենք ե՛լ ավելի հեռու:

Յեվ այժմ նույնիսկ տարրինակ ե, վոր մի ժա-
մանակ այդ սքանչելի կղզիները համըտակել եյին ճա-
պոնական իմպերիալիստները: Հապա՛, թող մի այժմ
փորձեն:

Պատ խմբագիր՝ Հր. Մարգարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ան. Գասպարյան
Սրբադրեչ՝ Վ. Ավագյան

Գլավիտի լրագոր՝ Ա.—4091. Հրատ. 4620.

Պատվեր 443 . Տիրաժ 5000 .

Թուղթ. 62×94 Տպագր. 2 մամ.

Մեկ մամ. 24480 նշան. Հեղինակ. $\frac{3}{4}$ մամ.

Հանձնված է արտադրության 5 հունիսի 1938 թ.

Ստորագրված է տպագրության համար 15 ոգոստոսի 1938 թ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0143083

ԳԻՆԸ 60 Լ.

16981

А. ФАДЕЕВ
Как погиб Сергей Лазо
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1938 г.